

DOMSTOL
ADMINISTRASJONEN

DAs rapportserie 3/2010

INTERNASJONAL VITNESTUDIE

**Oppsummeringsnotat fra besøk i svensk, dansk, nederlandsk og to
engelske domstoler høsten 2009**

Rapport fra vitnestøttekoordinator Bernt Bahr

Sorenskriver Bernt Bahr
Nedre Romerike tingrett

Internasjonal vitnestudie: Oppsummeringsnotat fra besøk i svensk, dansk, nederlandsk og to engelske domstoler høsten 2009

Høsten 2009 gjennomførte jeg etter oppdrag fra Enhet for Service i Domstoladministrasjonen, et prosjekt med formål å undersøke

- 1) hva slags informasjon som gis til vitner i straffesaker før til kommer til hovedforhandlingen, og
- 2) hvordan slike vitner blir ivaretatt når de kommer til retten for å avgi forklaring.

Jeg valgte altså å besøke fire land, Sverige, Danmark, Nederland og England – to land med vitnestøtte omtrent som oss, og to land uten. I hvert land var jeg på besøk i fire førsteinstansdomstoler, og i England i tillegg i en Crown Court. De domstolene jeg besøkte var

- Skaraborgs tingsrätt,
- Retten i Hillerød,
- Amsterdam byrett,
- York Magistrates Court og
- York Crown Court.

De svenske og danske domstol hadde begge relativt nylig gjennomgått sammenslåing, der tre tingretter var blitt til én.

Jeg har valgt å skrive en rapport fra hvert land. Rapportene innledes med en oppsummering og vurdering. For detaljer viser jeg til de nevnte rapportene.

Jeg vil her begrense meg til å nevne noen punkter jeg særlig synes vi bør notere oss, både vedrørende informasjon før rettssaken og mottagelsen i tinghuset. Jeg nevner i tillegg noen punkter som jeg mer tilfeldig oppdaget, og som jeg mener har interesse for oss. Jeg peker også på noen punkter jeg synes vi bør forbedre oss her i landet, og fremmer da også noen forslag til slike endringer.

Men først noen særtrekk som jeg vil fremheve fra hvert land:

- England skiller seg ut både gjennom mengde og kvalitet på informasjon til vitner og aktører, og når det gjelder antall tiltak og institusjoner som ivaretar vitner.
- I Sverige har Brottsoffermyndigheten produsert et imponerende elektronisk informasjonstilbud, gjennom nettstedet ”Rättergångsskolan”.
- I Danmark har mange domstoler fått en ny stillingsfunksjon, kalt ”vakt”, og som gjeninnfører servicepersonale i publikumsarealene
- I Nederland finnes det personer både i påtalemyndigheten og i domstolen som ivaretar vitner i straffesaker, selv om de ikke har ”vitnestøtter”. Jeg fikk også et klart inntrykk av at det der i landet leses opp langt flere politiforklaringer enn her i landet. Samtidig foretas det der langt flere rettslige avhør av vitner under etterforskningen, og disse to forhold medfører antagelig at er langt færre vitner i hovedforhandlingene der, enn hos

oss (og i de andre landene). Jeg gikk ikke noe nærmere inn på det rettslige grunnlaget for denne praksisen.

Arbeid med vitner

Gjennom arbeid med vitnespørsmål for SERV har jeg brukt mye tid på å tenke på vitner og mottagelse av vitner. Jeg tenker at norske domstoler fortsatt må forbedre seg når det gjelder behandlingen av vitner. Samfunnets organer, som domstolene, må møte vitnene slik at de forstår at de er viktige for samfunnet. Courts Service har oppsummert noen ønsker fra vitner, i en håndbok til de ansatte, som jeg har sitert fra i rapporten. Disse illustrerer hva jeg mener, og jeg gjentar derfor hva vitnene har uttrykt:

- De ønsker å føle seg trygge og ivaretatt,
- De ønsker å oppleve å bli skikkelig informert,
- De ønsker å føle at tiden deres blir respektert, og
- De ønsker at deres bidrag blir verdsatt.

Nærmere om vitnestøtte

Vi har hentet inspirasjon fra England og Sverige til vår etablering og organisering av vitnestøtte, og ordningen i de landene er dermed som hos oss, bortsett fra at ordningen i de to landene omfatter alle domstolene, og ikke bare noen som hos oss. Det ser ut til at det i begge land er stor tilfredshet med ordningen, og bruken av frivillige. Den formelle organiseringen i England er komplisert, og i Sverige er organiseringen i forhold til de frivillige ulik på de forskjellige steder. Jeg tenker at vår organisering i forhold til de frivillige, og i forhold til Røde Kors er bra, og bør fortsette. En utfordring for oss er hvordan vi skal organisere vitnestøtte i de små domstolene. Det har vi ennå ikke løst.

Det må dog fremheves at England har holdt på lenge, og der har Courts Service også laget nasjonale standarder, som DA absolutt bør studere nærmere. I det hele tatt vil jeg foreslå at DA sørger for å ha jevnlig kontakt med engelske domstoler og Courts Service om vitnestøtte.

Det er ellers slående, og et paradoks, at det kanskje ikke er så stor forskjell i måten vitner ivaretas på, mellom de land som har "vitnestøtte" og de som ikke har det. Jeg tenker da på betegnelsen "vitnestøtte", og ikke på innholdet i begrepet "vitnestøtte".

Både den danske domstolen og den nederlandske jeg besøkte, utførte utvilsomt støttearbeid overfor vitner, men ved bruk av ansatte fremfor frivillige vitnestøttere.

Informasjon som sendes vitner i straffesaker ved innkalling til retten

Det synes for meg som om vitnestevningene - innkallingen av vitnene - inneholder stort sett samme opplysninger i alle land. Det eneste som er å bemerke, er vel av den norske innkallingen er gammeldags, og virker lite imøtekommende, og trusler om hva som kan skje hvis vedkommende ikke møter er fremtredende.

Når det gjelder brosjyrer synes det som om Danmark og Sverige sender ut brosjyrer á la det noen domstoler her i landet også gjør, nemlig om rettigheter og plikter og hva som venter dem i hovedforhandlingen. Den nye brosjyren som er utviklet i samarbeid mellom tingrett og politiet i Trondheim, og DA, virker utmerket, også i forhold til de andre landene. Jeg har for øvrig alt innarbeidet enkelte ting i den nevnte brosjyren, basert på hva jeg hadde sett i de andre landene.

Sverige og England ligger imidlertid milevis foran oss når det gjelder bruk av elektroniske medier. Sverige har nettstedet "Rattergangsskolan" og England har en DVD, "Going to Court". Dette bør DA se nærmere på, se nedenfor under forslag.

Ellers bør den enkelte domstol sørge for å ha elektroniske kart på sine hjemmesider, slik flere av de utenlandske domstoler har.

Når det gjelder informasjon og rettigheter og plikter, om ventetid og om rettsmøtet, hadde ingen av domstolene så god informasjon som vi har ved Nedre Romerike tingrett via informasjonsskjermer i ventarealene.

Ventetid for vitner

Det har alltid vært en utfordring for norsk strafferettspleie å sørge for at vitner møter opp i tinghuset til et tidspunkt som gir minst mulig tidsspille for vitnet. I min gjennomgang av praksis ved de andre domstolene, har jeg ikke funnet noe columbi egg. Kanskje snarere tvert i mot. Det er nok en del steder alle vitnene kalles inn til samme tidspunkt. En god ting vil i alle fall være å informere vitnene på forhånd om at det normalt blir ventetid. Det bør også finnes mulighet for mat å drikke, i alle fall fra automat.

De fleste domstolene hadde flere og alternative venterom enn det vel er vanlig hos oss. Det synes som om forholdene i Nederland og England, kanskje også i Danmark og Sverige, var lagt bedre til rette for nervøse/sårbare vitner. Det var større åpning for at slike vitner, for eksempel fornærmede/voldsofre og yngre vitner (i England under 17 år) automatisk fikk tilbud om alternativ inngang til tinghuset og skjerming i ventetiden på eget rom. Det var også så vidt jeg forsto, lav terskel for at forklaring for denne typen vitner foregikk i eget rom, med videooverføring til salen. Vitnestøtte eller familiemedlem var da gjerne til stede i det rom vitnet forklarte seg i.

Kontroll av vitners identitet

Ingen av landene foretok kontroll av vitnenes identitet før de forklarte seg. At de i England og antagelig Nederland, måtte oppgi sitt ærend i retten i sikkerhetskontrollen, er noe annet. Jeg fikk for øvrig i ettertid opplyst at regjeringen sent sist høst fremmet et lovforslag om plikt for vitner til å identifisere seg i retten. Jeg har ikke fått opplyst om lovforslaget er vedtatt.

Åpenhet eller lukkethet: 2 ulike aspekter

1) Fysisk kontroll ved inngangen til tinghuset

Norge, Sverige og Danmark har lik praksis; tinghusene er og skal være åpne og ha lett tilgang for offentligheten. I Nederland og England er det "flyplasskontroll", av alle som skal inn i tinghuset. Det kan ha noe med terrorhandlinger og frykt for nye. I Norden er det bare sikkerhetskontroll etter en konkret vurdering.

Vi har altså valgt åpenhet, og det er bra.

Den økede sikkerheten har på den annen side medført at det er mye personell til stede. I den store Amsterdam byrett, krydde det av ansatte/rettsbetjenter i hele tinghuset, og det var "overalt" en ansatt man kunne henvende seg til. I de langt mindre tinghusene i York, var det riktignok sikkerhetskontroll, og gjennomlysning av vesker og klær. Men det hele skjedde meget gemyttlig, og sikkerhetspersonellet spurte straks hvor den besøkende skulle, og viste for eksempel vitner videre til riktig sal, eventuelt det rom de kunne finne vitnestøtter.

Åpenhet eller lukkethet: 2 ulike aspekter

2) Tinghuset er åpent, men hvor er de ansatte?

Vi har åpne tinghus i Skandinavia, men domstolene fremstår i mange tilfeller likevel mer lukket enn før, fordi de ansatte sitter avsondret fra publikum, i indre sone. I nye tinghus er vel nesten alltid resepsjonen i første etasje, ved inngangen, og der treffer riktignok besøkende et menneske, og det er selvsagt en god løsning. Men også i slike tinghus er det tomt for ansatte i ventearealene. Vi går til og med i egne ganger slik at vi ikke skal behøve å treffe en utenforstående på vår vei til salen.

Fra mine besøk synes det opplagt, at servicenivået i Skandinavia sammenlignet med de to andre land, lider av at det ikke finnes personell å henvende seg til (bortsett fra i skranken ved inngangen).

Det er nok bra at vi har egen sone for de ansatte, men utviklingen har medført at personalet ikke synes i det hele tatt for vitner og andre brukere, rent bortsett fra noen saksbehandlere i ekspedisjonsluker, som oftest plassert i en annen etasje enn ventearealet er. I samtlige tinghus (kanskje bortsett fra det svenske, som var gammelt og som retten snart flytter fra) var det langt mer service i form av personlig kontakt, enn i en vanlig liten eller mellomstor norsk domstol. Ut fra mine utenlandsbesøk, skyldes manglene i servicenivået i Norge, fravær av ansatte i fellesarealene. Det er riktignok så at servicenivået ved mange norske domstoler er langt bedre enn før, som følge av økt oppmerksomhet rundt service, hvilket særlig må tilskrives Serviceprosjektene DA har initiert. En bonus ved innføring av vitnestøtte er videre at domstolene yter bedre service til vitnene. Jeg mener likevel at vi bør forbedre oss ytterligere.

I Danmark har de sammenslåtte tingrettene fått en ny stilling, nemlig en vakt. Vakten har kontor i ventearealene, yter service, veileder vitner, inngir trygghet, og kan nok være litt rettsbetjent og vaktmester. De danske domstolene har på denne måten brutt utviklingen ved at ingen ansatte beveger seg, eller er å se i publikumsarealene.

Medhjelpere for dommerne

Ved besøk i utenlandske domstoler, er det alltid slående hvor mange ansatte som er med dommeren i rettsalen. Dommeren har normalt både rettsbetjent og protokollfører, i alle fall en av delene.

I Norge har vi gått svært langt i den andre retningen. Jeg synes personlig det er greit å føre rettsboken selv, og på pc, når jeg har tilståelsessaker eller fengslinger. Men vi bør nok spørre oss om utviklingen har gått for langt. Kanskje vi bør sende pendelen andre veien, i alle fall et stykke? Dommerens tid er dyr, og en dommer i "forhørsretten" i England behandler utrolig mange saker i løpet av et par timer, men papirene klargjøres, og beslutninger skrives, stort sett av en "protokollfører". Saksbehandlerne våre er etter hvert blitt meget dyktige saksbehandlere, men de har kanskje i for stor grad distansert seg, eventuelt blitt skjøvet ut, fra arbeidet i retten.

Både ut fra hva som er effektiv bruk av dommertid, og fordi det kanskje ikke er riktig at dommeren også henter vann, lufter og spisser blyanten, bør saksbehandlerne noe mer tilbake til arbeid i rettsalene.

Jeg synes også som i Irland og England, at dommerens navn i større grad enn hos oss, skal fremkomme tydeligere. Vi har ikke navn på dommeren i salen, og Lovisa tillater ikke at

dommerens navn overføres til informasjonstavlene i ventarealene, der mye annen informasjon om saken vises.

Brukerundersøkelse

Flere steder gjøres det ulike former for brukerundersøkelse. Jeg vil snart få resultatet av en slik som ble foretatt før jul i Danmark. I England sender de skjemaer til vitnene, og oppsøker enkelte i tillegg. Jeg vet lite om svarene i engelske domstoler.

Dekning av utgifter til vitner

Praksis i de andre landene er vel grovt sett som hos oss, selv om det i Danmark så vidt skjønnes også utbetales en beskjeden godtgjørelse i visse tilfeller. I Nederland og England, er det ulikheter i refusjon av utgifter mellom aktors og forsvarets vitner, men det bør ikke vi kopiere.

Godtgjørelse til meddommere

Dette var ikke noe tema i min undersøkelse, men jeg ser likevel av materiale jeg har fått utdelt, at det i alle fall i Danmark betales ut langt mer enn vi har gjort til de vanlige meddommerne. Det styrker det initiativet DA har tatt for å gjeninnføre og øke godtgjørelsen til meddommere.

Godtgjørelse til tolker

Vi sliter med ujevn kvalitet på rettsolker. De øvrige land har en offentlig godkjennelsesordning og det virker som om kvalitetssikringen av rettsolkene er langt bedre enn hos oss.

Selv om det ikke løser alle problemer, bør vi gjøre som i Sverige og Danmark, å differensiere godtgjørelsen etter kompetanse/kvalifikasjoner. Begge land har tre grupper. Det er redegjort for dette i rapportene, og til den danske rapporten er også vedlagt retningslinjene for godtgjørelse. Vi bør umiddelbart innføre den samme ordningen ved å endre salærinstruksen, slik at de beste får betalt mer. Det vil etter hvert antagelig medføre at tolkene ønsker å øke sin godtgjørelse og dermed kunnskaper, og søke å bli normert i en høyere gruppe.

Tegninger til nytt tinghus i Skövde.

Jeg ba om å få se tegningene av det tinghuset som er under bygging, og fikk like godt et eksemplar. Jeg sender det med rapporten fra Sverige, og foreslår at det tas ut og leveres de som kan ha interesse av det i DA.

Mine forslag:

Utvikling av informasjon til vitner i elektronisk form

Sørg for å produsere en dvd eller en nettside med allsidig informasjon, som i England og Sverige. Jeg har snakket med Ulf Hjerppe, jurist og medieansvarig, ved Brottsoffermyndigheten i Umeå. Han menet at de kunne stille til DAs rådighet opplegg og systemer for sin produksjon. Kanskje kan Kontoret for voldsoffererstatning/RKK bidra med økonomiske midler til prosjektet.

Sørge for at alle vitner får informasjon gjennom ny brosjyre

Den brosjyren som forsøksvis nå tas i bruk i Sør-Trøndelag politidistrikt bør gjøres tilgjengelig for vitner i hele landet.

Ventetid for vitnene i tinghuset

Det arbeidet DA gjør for å bedre vitners forhold i domstolene må fortsette å intensiveres. Jeg synes særlig det bør fokuseres på mottagelse av sårbare vitner i tinghuset, og skjermet ventetid.

Etablere kontakt med Courts Service om vitnestøtte

En slik kontakt synes for meg viktig både for å videreutvikle vitnestøtteordningen, og ikke minst for å studere nærmere nasjonale standarder for vitnestøtte, slik de har utviklet. Slike standarder er antagelig særlig viktig fordi arbeidet utføres av frivillige.

Revisjon av tekst på vitnestevning

Jeg forslår at DA fremmer forslag til politiet om å revidere teksten i vitnestevningen. Dette ble undersøkt av arbeidsgruppen som utviklet vitnebrosjyren i Sør-Trøndelag, men vi forsto at det var en omstendelig affære som må gjøres av politiet. DA kan imidlertid lansere forslag til ny tekst samtidig med at forslaget til endring fremmes. Det må kunne lages en tekst som avspeiler hvor viktig det er for samfunnet at vitner stiller opp, og selvsagt nevne hva som kan skje hvis vedkommende ikke møter, men ikke la det være det mest fremtredende.

Personell i ventearealene

Av hensyn til service og folks trygghet bør det gjeninnføres personale i ventearealene, også i mellomstore og små førsteinstansdomstoler. Det kan være en rettsbetjent, eller en ansatt a la vekten i Danmark, med kontor i ventearealet. Sammen med vitnestøtter vil det innebære en meget god service overfor brukerne. De kan også representere en viss sikkerhet, og de kan utføre saltjeneste og noe vaktmesterarbeid. I større saker kan de utføre noe mer tradisjonell rettsbetjentoppgaver. Siden antall nye vitner og andre aktører synker mot slutten av dagen, er det antagelig ikke nødvendig med 100 % stilling, unntatt i de store tingrettene, men de har vel alt slikt personale.

Differensiering av godtgjørelse til tolker

Forslaget er begrunnet over. Vi bør innføre en tilsvarende differensiering som i Danmark og Sverige for betaling til retts tolker. De med best kvalifikasjoner kunne eventuelt få den offentlige salærsatsen, gruppe to, gruppe to 0,7 ganger satsen og gruppe tre 0,5 ganger satsen. Man kunne tenke seg gruppe en, offentlig godkjent retts tolk, gruppe to, godkjent tolk og gruppe tre, øvrige tolker. Det krever en godkjenningsordning som finnes i de andre landene. I mangel av godkjenning, fikk man inntil videre bruke inndelingen i tolkeregistret.

Dommere bør synliggjøres

I England og Irland (og i mange andre land utenfor Skandinavia), fremgår det alltid hvilken dommer som har salen, eventuelt den aktuelle saken. I Norge er vi mer usynlige, og mange er tilfredse med det. Med Lovisa ble vi enda mer usynlige. Det går ikke lenger an å få opp dommerens navn på de elektroniske tavlene, som er knyttet til Lovisa, og som mange domstoler har i ventearealene.

Jeg synes det både av praktiske og formelle grunner bør være slik at alle kan se hvilken dommer som er i de respektive salene, når brukerne ser på informasjonstavlene. Dette bør være en liten sak å ordne for ikt-ansvarlige.

Mer bruk av rettsbetjent og saksbehandler i rettssalene

Det bør skje en svak pendelbevegelse tilbake. For å bedre service både over rettens aktører, brukere og dommerne bør dommer få mer praktisk støtte av andre personellgrupper i retten. Det kan være som protokollførere og rettsbetjenter. Det lukter kanskje litt av møllkuler, men hva med å tenke på hensynet til rettens verdighet, i tillegg til det praktiske. For ordens skyld. Jeg synes ikke vi skal innføre parykk, og jeg vet at det pt er ansettelsesstopp

Kart på domstolenes hjemmesider

Den enkelte domstol bør sørge for å ha elektroniske kart på sine hjemmesider, slik at brukerne lett kan finne frem. Parkeringsplasser bør fremgå, eventuelt sammen med orientering om hvilke offentlig kommunikasjonsmidler som kan benyttes til tinghuset.